



## DEDE KORKUT METİNLERİ ÜZERİNDE YENİ DÜZELTMELER (2)

### The New Corrections On Dede Korkut Manuscripties

**Sadettin ÖZÇELİK\***

#### Özet

Bu makalede, Dede Korkut metinlerinde yanlış okunmuş veya yanlış anlamlandırılmış bazı kelimelerle ilgili birtakım yeni düzeltmeler yapılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Dede Korkut, yanlış okumalar, yanlış anlamlandırmalar ve düzeltmeleri.

#### Abstract

In this article it is discussed that corrections of some words or structures which were reading by mistake or missing and related to reading and meaning in Dede Korkut.

**Key Words:** Dede Korkut, wrong or missing word, correction, reading and to give meaning

Daha önce yayımlanmış olan birinci makalemde, Dede Korkut metinleri ile ilgili yirmi yeni not yazmıştım.<sup>1</sup> Bu makalemde de söz konusu notların devamı niteliğinde yeni tespitler ve 2005 yılında yayımlanmış olduğum kitaptaki yazım yanlışları için bir düzeltme listesi verilecektir:<sup>2</sup>

**Drs.20b.13** (ME 37.13) **çalın Oğuz begleri bindi** → çalın Oğuz begleri [hep] bindi

“Şaya varsam dükenesi olmaz (13) çalın Oğuz begleri bindi”

Şimdiye kadar yukarıdaki cümle ile ilgili bir tamir teklifi yapılmamıştır; ancak başlıkta gösterdiğim tamir gereklidir. Çünkü, Dede Korkut'ta benzer iki cümlenin geçtiği metinlerde de ozan Oğuz beylerini ayrıcalıklı özellikleriyle tek tek sayar ve son cümle olarak *Oğuz begleri hep yétdi* ve *Çazanuñ begleri hep yétdi* şeklinde sözü bağlar:

Drs.33b.1: “Şayılmagıla Oğuz begleri tükenesi olmaz, (2) **hep** yétdiler.”

Drs.77b.12: “Şayduğumça Oğuz begleri (12) dükenesi olmaz, Çazanuñ begleri, **hep** yétdi.”

Bu örneklere göre üzerinde durduğum cümleye de *hep* kelimesinin eklenmesi gerekir:

“Şaya varsam dükenesi olmaz (13) çalın Oğuz begleri [hep] bindi”

**Drs.26a.12-13** (ME 48.12-13) **Altmış tütam gönder** → Altmış tütam [ala] gönder

\* Prof. Dr., Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi.

<sup>1</sup> Sadettin Özçelik, “Dede Korkut Metinleri Üzerinde Yeni Düzeltmeler (1)”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, İzmir, 2006, cilt VI, Sayı 1, s.181-200.

<sup>2</sup> Bu makalede yer alan Drs.98a.1, Drs.122a.13, Drs.122b.3-4 ve Drs.139a.3 notları bir bildiri olarak sunulmuştur: “Dede Korkut Metinleri Üzerinde Bazı Düzeltmeler”, *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu, (Atatürk Üniversitesi 25-27 Nisan 2007)*, Erzurum.

“Altmış tütam [ala] (13) gönderüni vèrgil maña”

Yukarıdaki ekleme, Dede Korkut'ta Oğuzlarla ilgili olarak geçen *altmış tütam ala gönder* örneklerine göre yapılmalıdır:

Drs.32a.3: “Altmış tütam (3) ala gönderinüñ uçında er böğürden Kıyan Selcük oğlu (4) Delü Dunda[r] çapar yètdi,”

Drs.77a.5: “Altmış tütam (5) ala gönderinüñ uçında er böğürden,”

Drs.153a.10: “Altmış tütam ala gönderin (11) kıltuğ kışdı.”

Yine Oğuzlarla ilgili olarak geçen *ala gönder* örnekleri de bu tamirin gerekliliğini gösteriyor:

Drs.19b.7: “Dürtişüriken (7) ala gönderün ufanmasun!”

Drs.33b.10: “Ala (10) ala gönderler süsildi, kara polat uz kılıc-lar çalındı,”

Drs.35a.5: “Dürtişüriken (5) ala gönderün uvanmasun!”

**Drs.30b.4, 40b.7** (ME 57.4, 77.7) **eyle olsa**: öyle olunca, derken

“**Eyle olsa**, şulñanum, Karaca Çoban şapan (5) çatlatdı dünyā ‘alem kâfirün gözine karangu oldı.”

Drs.40b.7: “Kışırca Yenge eydür: (6) Beg yigidüm, bu otağ Bay Bican Beg kızı Banı Çiçegün- (7)-dür, dedi. **Eyle olsa**, hñanum, Beyregün çanı kaynadı, edebile (8) yap yap gerü döndü.”

Ergin, Dede Korkut'ta yukarıdaki iki metinde geçen *eyle olsa* deyiminin kelimelerini söz dizisinde *eyle* ‘öyle’ (DKKII: 108) ve *ol-* ‘olsa’ (DKKII: 234) şeklinde ayrı ayrı işlemiştir. Gökyay ise, deyimini “*eyle olsa: öyle olunca, öyle ise, o halde, bunun üzerine, bundan dolayı*” (DKK: 207) şeklinde vermiştir.

Bu, cümle başında anlatıcı ozan tarafından eklenmiş bir biçim birim olduğuna göre Gökyay'ın dizinde işleyiş şekli ve verdiği ‘*öyle olunca*’ anlamı metne uygun düşüyor. Yani, anlatıcı ozan burada olay ve dinleyici arasına girip ‘*Eyle olsa, şulñanum*’ diye sesleniyor. Bu, ‘*Derken efendim*’ veya ‘*Öyle olunca*’ şeklinde bir ara sözdür. Ozan, bu sözle dinleyicinin dikkatini çekiyor ve olayı kaldığı yerden anlatmaya devam ediyor.

**Drs.31b.11** (ME 59.11) **bıyığın** → [kara] bıyığın

“Acığı tütanda **kara** taş küle eyleyen,

**[Kara]** bıyığın eñse-(12)-sinde yedi yerde dügen,

Erenler evreni,

**Kazan** Begün **kar**-(13)-taşı **Kara** Göne çapar yètdi.

Çal kılıcuñ, **kardaş Kazan**, (1) yètdüm! dedi.”

Yukarıdaki metinde ikinci dizide gösterdiğim tamirin Dede Korkut'un bir başka yerinde geçen aynı cümleye göre yapılması gerekiyor:

Drs.76b.13-77a.1: “Kara (1) bıyığın yedi yerde eşsesinde dügen,”

Metinde görülen aliterasyon (ka-) da bu tamirin gerekliliğini gösteriyor.

**Drs.33a.12** (ME 62.12) **yüzinden tudağında** → yüzinde tudağında

“...otuz yedi kal‘ a beginün maḥbüb kızlarını çalup

(12) bir bir boynın kucan,

yüzinde tudağında öpen

Eylik (13) Koca oğlu Alp E[v]ren çapar yètdi,”

Yukarıdaki cümlede geçen ve metinde *يوزنده طداغنده* şeklinde yazılmış olan kelimeler, araştırmacılar tarafından şu şekilde okunmuştur:

“yüzünde dudağında” (Gökyay 1973: 29.3)

“yüzinde tudağında” (Ergin 1989: 62.12)

“yüzinden tudağından” (Tezcan 2000, Özçelik 2005)

Yukarıdaki okumalardan Ergin’in okuyuşunun doğru olduğu anlaşılıyor. Çünkü, burada bulunma durumu eki (+dA) çıkma durumu eki (+dAn) yerine kullanılmıştır. Dede Korkut’ta isim durum eklerinin birbiri yerine kullanılışları için bk. Özçelik 2005: Drs.11a.1, Drs.11a.2, Drs.12b.8, Drs.24a.7-10, Drs.68a.5, Drs.75b.8-9, Drs.76b.3, Drs.130a.9-10, Drs.141a.3 notları.

**Drs.33b.2** (ME 63.2) Çıkma durumu ekinin (+dAn) birliktelik fonksiyonunda kullanılışı: arı **şudan**: arı su ile

Drs.33b.2: “Arı **şudan** ābdest aldılar, ağ alınlarm (3) yere kōdılar”

Ergin ve Gökyay, yukarıdaki cümleyi “*Arı sudan abdest aldılar*” (Ergin 1971: 49, Gökyay 1995: 53) şeklinde tercüme etmişlerdir. Bence, bu cümlede *çıkma durumu eki* (+dAn), birliktelik fonksiyonunda kullanılmıştır ve bu nedenle cümlenin doğru tercümesi, “*Arı suyla abdest aldılar*” şeklinde olmalıdır. Aynı tercüme, başka yerlerde geçen şu beş örnek için de geçerlidir:

Drs.62a.3: “Kılın (3) Oğuz begleri, arı **şudan** abdest aldılar”

Drs.68a.3: “Arı [**şudan**] abdest aldı, (4) ağ alnım yere kōdı”

Drs.75b.10: “Kōnur atından yere èndi, aḳup gēden arı **şudan** abdest (11) aldı”

Drs.77b.13: “Arı **şudan** abdest aldılar, iki rek‘ at namaz kıldılar,”

Drs.98b.6: “...arı **şudan** (7) abdest aldı, ağ alnım yere kōdı”

**Drs.40a.12** (ME 76.12) **mize** (< bize) (konuşma taklidi örneği: *bize* yerine *mize*)

“Mere dāyeler, bu kavat oğlu kavat مزه mize erlikmi (13) gösterür?”

Dede Korkut'ta birinci çokluk kişi zamiri, 73 yerde *biz* şeklinde geçer. (bk. DKKII: 54) Oysa yukarıdaki cümlede geçen ve metindeki yazılışı gösterilmiş olan *mize*, *biz* zamirinin yönelme durumu eki almış şekli olup *m-*'li söylenmiştir.

Beyrek, avını takip ederken Banı Çiçek'in otağına yaklaşır; bu sırada kendisini uzaktan gören Banı Çiçek, dadılarına yukarıdaki cümleyle seslenir. Bu cümlede *biz* zamirinin *miz* şeklinde kullanılmış olması, anlatıcı ozan tarafından kahramanın alaycı tutumunu yansıtmaya ve taklit amacıyla yapılmıştır. Bu örnek dışında, yine alay etme, aşağılama ve taklit amacıyla kullanılmış olan benzer örnekler için bk. Drs.126b.9 ve Drs.139a.3 notları.

**Drs.98a.1 (ME 192.1) ebçin → ebçin[li]**

“اِبْجِين Ebçin kara tonlu, gök demürlü (2) altı yüz kâfir seçdi.”

Yukarıdaki cümlede geçen ve metindeki yazılışı gösterilen kelimeyi Ergin, *için* okumuş ve “*gizli, gizlice, içten, saklı olarak, belli etmeden*” (DDKII: 148) şeklinde anlamlandırmıştır. Gökyay da aynı şekilde okumuş (DKK: 92.19) ve anlamıştır. Tezcan ise, kelimeyi *ebçin* okumuş ve yazdığı notta kelimenin ‘*zırh*’ olarak anlaşılması gerektiğini tespit etmiştir (DKON: 245). Ben de Tezcan'ın görüşünü doğru kabul ederek kelimeyi *ebçin*<sup>3</sup> okumuştum.

Ancak, yukarıdaki cümlede tekfurun seçtiği ‘*altı yüz kâfir*’in sıfatları *kara tonlu, gök demürlü* şeklinde sayılıyor. Ayrıca, Türkçede *ebçin kara tonlu* gibi bir yapıdan söz edilemez. Bu nedenle *ebçin* kelimesinin de sıfat yapım eki almış haliyle, yani *ebçinli* şeklinde kullanılmış olması gerekir.

Öncelikle Dede Korkut'ta yukarıdaki cümleye çok benzeyen; içinde aynı yapıda sıfatlar kullanılmış ve aynı seslerle aliterasyon yapılmış olan şu cümlelere dikkat çekmek istiyorum:

Drs.14b.4-5: “Kara tonlu, azgun dînli (5) kâfirlere bir oğul aldurduñsa dëgil maña!”

Drs.21a.2-4: “Yëdi biñ kaftanınuñ ardi yırtuñlu, (3) yarımından kara saçlu, şası dînli, dîn düşmeni, alaca atlu (4) kâfir bindi, yılğadı.”

Drs.65b.10-12: “on altı biñ ip üz-(11)-engili, këçe börkli, azgun dînli, kızgun dilli kâfir (12) çıka geldi.”

Drs.144b.12-145a.1: “Kazan (13) gördikim leşker öñince bir ağ boz atlu, ağ ‘alemlü [egni] bek demür (1) tonlu [yigit] Oğuzuñ öñince geldi,”

Ayrıca, şu benzer cümlelerde de aynı yapıdaki sıfatlar kullanılmıştır:

Drs.65a.8: “Koñur atn çekdürdi (8) buñun bindi, üç yüz muraşsa‘ tonlu yigit şayladı”

Drs.129a.13: “Üç yüz şay cıdalı yigit bunun yanına cem‘ oldı”

Yazıcı, yukarıdaki cümlede *+li* ekini yazmayı unutmuş olmalıdır. Nitekim, Dede Korkut'ta aynı ek, üç yerde daha unutulmuş, yazılmamıştır:

Drs.38b.11“Bâzırgānlar geldi dëyü babası sevindi. Çetir[li]<sup>4</sup> otağ, ala şayvan dikdürdi”

<sup>3</sup> *Ebçin* kelimesi, ayrıca Drs.91a.9, 97b.10, 97b.11, 98a.1'de de geçer.

<sup>4</sup> Bu tespit Semih Tezcan'a aittir. Bk. DKON: 157-158.

Drs.77b.9: “Anuñ (9) ardınca biñ kavum[lu] başları Döger yètdi.”

Drs.113b.9: “Çarangu[lu] gözlerümün aydını qardaş!”

Sonuç: Gerek söz bağlamı, gerek aliterasyon, gerekse yukarıda verdiğim benzer cümleler, Drs.98a.1’de geçen *ebçin* kelimesinin *ebçin[li]* şeklinde tamir edilmesi gerektiğini gösteriyor:

“Ebçin[li], kara tonlu, gök demürlü (2) altı yüz kâfir seçdi.”

**Drs.122a.13** (ME 240.13) **örü tırdı, örü-durdu, oturdı** → aru tırdı; aru tır-: Bitkin düşmek, yorgun düşmek

“Şağ uyluğı qayaya toqındı, şındı. (13) Begil, اړوړودی aru tırdı ağıladı. Eydür: Ulu oğlum, ulu qardaşum 122b.1 yok.”

Ergin, yukarıdaki ikinci cümlede geçen ve metindeki yazılışı gösterilen fiili *örü tırdı* şeklinde okumuştur. Tezcan da fiili aynı şekilde okumuş ve *örü* okuduğu birinci kelime için “*elif üzerinde med vardır*” (DKO: 303, 13 numaralı dipnot) şeklinde not düşmüştür. Gökyay ise, kelimeyi önce *uru-durdu* (DKK: 117.30); daha sonra bundan vazgeçerek *örü-durdu* (DKK: 350) şeklinde okumuştur.

Ben, daha önce metinde اړوړودی şeklinde yazılmış olan kelimelerin Dede Korkut’ta geçen *oturdu ağıladı* örneklerinden hareketle اړوړودی *oturdu* yazılmış olması gerektiğini ve yazıcının bunu yanlış çekimlemiş olduğunu yazmıştım (Özçelik 2005: 259-260).

Şimdiye kadar yapılmış olan bu okuma ve anlamlandırmalar metindeki yazım şekline uymadığı gibi söz bağlamına da tam uygun düşmüyor. Şimdi burada bir yazım yanlışı bulunmadığını ve ibarenin *aru tırdı* şeklinde okunması gerektiğini düşünüyorum. Bu konudaki gerekçelerim şunlardır:

1. Begil Oğlu Emren Boyunda Begil’in ava gittiği anlatılır. Begil, bir yaban geyiğini kovarken atı tökezler ve bir yardan aşağı uçar. At ile birlikte aşağı uçan Begil’in sağ uyluğu kayaya çarpar, kırılır. Böyle bir durumda, uyluğu kırılan Begil’in olayın hemen ardından ayağa kalkarak ağlamış olduğu düşünülemez; çünkü ağlayan kişi, ruh halinin gereği, ayağa kalkmaz, oturur.

2. Birinci kelimedede elif üzerine *med* konmuş ve *te* (ت) değil *tu* (ط) ile yazılmıştır. Yani, ilk kelime *aru* okunabilecek şekilde (آرو), ikincisi ise, *tırdı* okunabilecek şekilde (توردی) yazılmıştır. Kısacası, اړوړودی şeklinde yazılmış olan ibarenin içerisinde iki kelime bulunduğu açıktır. Dede Korkut’ta toplam yirmi altı yerde<sup>5</sup> geçen *örü tır-* fiili ise, -اړوړوړ veya -اړوړوړ şeklinde yazılmıştır.

3. Fiil, Türkiye Türkçesinde *yorgun argın* ikilemesinde kullanılır.

4. Derleme Sözlüğü 328’de fiil, “*armak güçsüz kalmak*” şeklinde tespit edilmiştir.

5. Bazı Türk Lehçelerinde, *arı-* fiili *yorulmak* anlamında kullanılmaktadır: “*yorulmak: arıv (Başkurt), aru (Tatar) harmak (Uygur)*” (KTLS: 994-995); “*arı- (Karaçay-Malkar)*” (Tavkul 2000: 88); “*aroo (Kırgız)*” (TTKT: 243); “*ar- (Türkmen)*” (TTS: 31).

6. Kırgız Sözlüğü’nde fiilin “*III yorulmak, bitap düşmek; bitmek; zayıflamak*” (Yudahin 1988: 44) anlamlarında kullanıldığı bilgi verilmektedir.

<sup>5</sup> Drs.5b.12, 6a.6, 7b.7, 8a.4, 8a.5, 9a.4, 12a.2, 12b.1, 12b.10, 13b.8, 14a.4, 17a.12, 17b.2, 21b.11, 23a.11, 36a.12, 69b.8, 70a.4, 88a.7, 95b.13, 98a.13, 105b.2, 123b.5, 132a.13, 135b.13, 151a.3.

7. Yine *arı-* fiili Altaycada “*Kötüleşmek, güçsüzleşmek, zayıflamak; yorulmak*” (ATS: 28) anlamında kullanılır.

Buna göre, yukarıdaki ibareyi *aru ırdı* okuyor ve *bitkin düştü, yorgun düştü* şeklinde anlamlandırıyorum.

**Drs.122b.3-4** (ME 241.3)

**uclardan** → avcılardan

**ayru, ayıru, ırdı (?)** → ıru: uzaklaşarak

“Hemān belüğinden gez çıkarup atınuñ terkilerini ırttı (2) üzdi. aftānı altından ayağın berk ardı. Var (3) kuvvetiyle atınuñ yēlisine düdı. اوجیلردن ایرو Avcılardan ıru dülbendi (4) [atınuñ] boğazına geçdi, ordusu ucına geldi.”

Bu notta öncelikle yukarıda yazılışı gösterilen iki kelimenin Ergin, Gökyay ve Tezcan tarafından okunuşlarını vermek istiyorum:

Ergin: “*avcılardan ayru*” (ME 241.3)

Gökyay: “*avcılardan ayru*” (DKK: 117.32-33)

Tezcan: “*avcılardan ırdı (?)*” (DKO: 158)

Tezcan, yazdığı notta konu ile ilgili olarak şu açıklamaları yapar: “ ‘*Avcılardan ایردی > ایرو ırdı. Dülbendi (4) boğazına geçdi.*’ Önceki yayınlarda: *Avcılardan ayru dülbendi boğazına geçdi, okunmuştur. Burada ayru bulunması mantıklı değil, çünkü Begil zaten ötekilerin yanında değildir. Üstelik ‘avcılardan ayru’ ile ‘sarığı boğazına geçti’nin aynı cümle içerisinde yer alması da tuhaf olur. Bu yazılışın ایردی ‘uzaklaştı’ yerine bir çekimleme yanlış olduğunu tahmin ediyorum.*” (DKON: 329).

Begil, Bayındır Han’ı ziyaretinden dönüşünde eşinin teklifi üzerine ava çıkar. Avda bir yaban geyiğini kovarken atı tökezler ve atla birlikte bir yardan aşağı uçar, sağ uyluğu kayaya çarpar, kırılır. Bu olayın devamında eve dönen Begil’e, oğlu bir soylamada yoldaşlarını şöyle sorar:

Drs.122b.10: “ara onlu kāfirlere (10) oğraduñmı?

Ala gözlü yiğitlerüñ kırdurduñmı?”

Bu soru, Begil’in tek başına değil yiğitleriyle ava gittiğini gösteriyor. Ayrıca, bu sorunun sonrasında ozanın araya girerek bilgi verdiği şu cümle de Begil’in ava yiğitleriyle gittiğini gösteriyor:

Drs.127a.6: “Bu yana yigit yeñil gördiler kim av bozılmış, her (7) biri evlü evine geldi.”

Ben, metinde geçen bu cümlelerden dolayı her iki kelimeyle ilgili olarak iki ihtimal bulunduğunu belirtmiş ve birinci ihtimal olarak Begil’in tek başına ava çıkmamış olduğunu -sözün akışını da dikkate alarak- metinde اوجیلردن ایرو şeklinde yazılmış olan kelimeleri, yukarıdaki okuyuşlardan farklı ve yazılışına uygun olarak *avcılardan ıru* ‘*avcılardan uzaklaşp*’ şeklinde okuyup anlayabileceğimizi; ikinci ihtimal olarak ise, اوجیلردن kelimesinin yanlış yazıldığını ve *avcılardan* söz edilmediğini düşünürsek birinci kelimenin اوجلردن ‘*uclardan*’ şeklinde yazılması gerektiğinin söylenebileceğini ve buna göre “*uclardan ayıru dülbendi [atınuñ] boğazına geçdi*” cümlesiyle Begil’in tülbentini *yular* yerine kullandığını ve ‘*uclarından ayırarak tülbenti atın boğazına geçirdiğinin* ifade edilmek istenmiş

olabileceğini yazmıştım (Özçelik 2005: 260-262). Şimdi, bu okumalardan birincisinin ve yorumlardan Begil'in tülbendini yular yerine kullanmış olduğu şeklindeki yorumumun doğru olduğunu düşünüyorum.

Buna göre, *elif* üzerindeki *med* bakımından yazımda yanlışlık bulunmadığı ve araştırmacıların okumalarının yanlış olduğu anlaşılıyor. Metinde *أوجیلردن ایرو* şeklinde yazılmış olan kelimeler, yazılışlarına uygun olarak, *avcılardan ıru* okunmalı ve metin şöyle tamir edilmelidir:

“Hemān bēlūginden gez çıkarup atınuñ terkilerini tırtıdı (2) üzdi. Qaftānı altından ayağın berk şardı. Var (3) kuvvetiyle atınuñ yēlisine dūşdı. Avcılardan ıru dūlbendi (4) [atınuñ] boğazına gēçdi, ordusı ucına geldi.”

Dede Korkut'ta *ır-* fiilinin kullanılmış olması da bu düşüncemi destekler:

Drs.131b.13: “Meni yolumdan ırmañ”

Drs.144b.4: “Bu yağıyı üzerümüzden ırarısañ seni qoyu vèrelüm, dèdiler.”

Ayrıca, aynı fiil kökünden *ırak* ve *ırmak* kelimeleri de şu cümlelerde geçer:

Drs.22a.10 ve Drs.22b.6: “Bre çoban, ırağından yakınından berü gelgil,”

Drs.102a.6: “İrağından yakınından gelişdiler,”

Drs.123b.10: “Begil yoqaru baqdı: Gök ırak, yèr qatı, (11) dèdi.”

Drs.135a.4: “İraqdan gösterdiler.”

Drs.31b.3: “Qanlı (3) kanlı ırmaç-lar, qarıy[up]dur dèye şuyı gelmez,”

**Drs.126b.9** (ME 249.9) **mize** (< bize) (konuşma taklidi örneği: *bize* yerine *mize*)

“Altunđadı al aygırı bilürüz, Begilün-dür, Begil qanı?

Qara polad (5) uz qılıcuñ Begilün-dür, Begil qanı?

Egnünđadı demür tonuñ (6) Begilün-dür, Begil qanı?

Yanuñđadı yigitler Begilün-dür, Begil qanı?

Eger (7) Begil bunda imişse

Gèceyedegin ceng èdeydük,

Ağca tozlu (8) qatı yay-lar tırtışayduq,

Ağ yelekli ötkün oqlar (9) atışayduq.

Sen Begilün nesi-sin oqlan, dègil مزه **mize**.”

Dede Korkut'ta birinci çokluk kişi zamiri *biz* şeklinde geçer.<sup>6</sup> Oysa yukarıdaki metnin son cümlesinde geçen ve yazılışı gösterilmiş olan örnek, *biz* zamirinin yönelme durumu eki almış şekli olup *m-*'li olarak *mize* şeklinde söylenmiştir. Bence bu, anlatıcı ozan tarafından amaçlı olarak yapılmış bir değişikliktir.

Semih Tezcan, Drs.130a.12'de geçen "*Mize mizüm ögsüzlüğümüz yétmezmi?*" cümlesi üzerinde durmuş ve ilgili notunda '*biz*' zamirinin *miz* şeklindeki kullanımına şu soru ile dikkat çekmiştir: "*Azerbaycan Türkçesinde dahi bulunmayan bu m-'li biçimler (Doğu Anadolu) çocuk konuşmasını taklit amacıyla kullanılmış olabilir mi?*" (DKON: 342). Tezcan, ayrıca "*Böyle aşırı doğrucu (hyperkorrekt) bir biçimi Hürşidnâme'de de buluyoruz*" diyerek tespit ettiği örneği vermiştir. Ben, Kazan'ın yukarıdaki cümlesini de tanık göstererek Tezcan'ın bu sorusuna '*Evet, bu tahmin doğrudur*' diyorum. Çünkü, anlatıcı ozan yerine göre anlattığı olayların etkisinde kahramanları tasvir ederken, konuştururken onları davranışları ve konuşma özellikleriyle de dinleyiciye yansıtmak, hissettirmek için taklitlerini yapar. İşte ozanın bu taklit eğilimi ve endişesinin sonuçları davranışlarına, konuşmalarına ve söyleyişlerine yansıtıldığına göre yazılı metne de yansiyacaktır. Yukarıdaki cümleler de konumuza güzel birer örnektir.

Tezcan'ın üzerinde durduğu bu iki örnek, Segrek'in kavga eden iki çocuktan her birine birer tokat atması üzerine çocuk ağzından söylenmiş bir cümlede geçmektedir. Üzerinde durduğum yukarıdaki örnek ise, *kafirler* tarafından Begil'in oğluna hitaben söylenmiştir. Begil, avda attan düşer ve uyluğu kırılır. Olayı öğrenip savaşmaya gelen *kafirlere* Begil'in oğlu karşı koyacaktır. *Kafirler* Begil'in oğlunu bazı soylamalarla aşağılayıp moralini bozmak isterler. Yukarıdaki soylama da bunlardan biridir ve son dizede geçen "*Sen Begilün nesi-sin oğlan, değil mize*" cümlesinde de *biz* zamirinin *miz* şeklinde kullanılmış olması alaya alma, aşağılama amacının bir parçasıdır; burada da Tezcan'ın sözünü ettiği *çocuk konuşmasını taklit* vardır.

Benzer başka örnekler için bk. Drs.40a.12, Drs.139a.3 notları.

#### **Drs.139a.3 (ME 274.3) bēşigüm → pēşigüm**

"Mere kâfirler, bu 'arabayı (3) پیشکم pēşigüm şandum, sizi yamrı yumrı طادم şadum dāyem şandum, (4) dedi."

Yukarıdaki cümlede geçen ve metindeki yazılışı gösterilmiş olan kelime şimdiye kadar *bēşigüm* şeklinde okunmuştur. Ancak, Dede Korkut'ta bu örneğin پیشکم yazılmış olmasına karşılık *beşik* kelimesinin başka yedi örneği *be* (ب) ile yazılmıştır:

Drs.28a.11: "Tolaması [altun] بشکده bēşikde beledüğüm oğul!"

Drs.29b.12: "Şâh Hasanıla Hüseyinün بشکی bēşigi ağac,"

Drs.36b.4: "...Bay Büre Beg oğlına بشك bēşik kertme yavuklı olsun, dedi."

Drs.40a.10: "...Beyregün بشك bēşik kertme (11) nişānlusu adağlusıydı."

Drs.84b.1: "tolama[sı altun] بشکلده bēşiklerde beledüğüm (2) oğul!"

Drs.136b.3: "بشکلده Bēşikde koyup gētdüğüm qardaşcuğum-mı-sın?"

Drs.136b.10: "بشکده Bēşikde koyup gētdüğün qardaşunam"

<sup>6</sup> bk. DKKII: 54 (73 örnek).



Şimdi, *beşik* kelimesinin neden Drs.139a.3'te bu örneklerden farklı olarak *p* ile (پ) yazılmış olduğunu araştıralım. Bunun için bir özet yapmak gerekiyor. Cümlelerin iki sayfa öncesinde, ozan Oğuz beylerinin yedi gün uyduklarını söyler:

Drs.138a.12: “Meger hānum Oğuz begleri yedi gün uyurıdı”

Bu cümlelerin devamında Kazan'ın uyuduğu anlatılır. *Kafirler* Kazan'ı yattığı yerde yakalayarak arabaya bağlar, tutsak alır ve götürürler. Kazan arabanın sarsıntısından uyanır, elindeki ipleri koparır ve ellerini birbirine vurarak yüksek sesle güler; *kafirler*, kendisine “*ne gülersin?*” (Drs.139a.2) diye sorunca şöyle der: “*Mere kāfirler, bu ‘arabayı (3) پیشگم پدیشگم şandum, sizi yamrı yumrı طادم şadum dāyem şandum*”.

Bence Kazan Han, burada *bēşik* kelimesini amaçlı olarak *p*'li söylemiştir. Yani, Kazan, kendisini tutsak eden *kafirler*le alay etmek amacıyla *be*'yi *pe*'ye çeviriyor. Kazan, yine aynı amaçla cümledeki *dadı* kelimesinin ilk ünsüzünü değiştirerek *şadı* şeklinde söylemiştir. Çünkü, kelimenin buradaki طادم yazılışına karşılık diğer iki örneği (Drs.40b.3, Drs.41a.10) de دادی şeklinde, yani *dal* (د) ile yazılmıştır. Ayrıca, cümlede sıfat olarak geçen *yamrı yumrı* ikilemesi de aynı amaçla kullanılmıştır. Yani Kazan burada, *b->p-*, *d->t-* ünsüz değişikliklerinin yanında *yamrı yumrı* ikilemesindeki *a>u* ünlülerini de aynı amaçla kullanmıştır.

Semih Tezcan, Drs.130a.12'de geçen “*Mize mizüm ögsüzlüğümüz yétmezmi?*” cümlesi üzerinde durmuş ve ilgili notunda ‘*biz*’ zahirinin *miz* şeklindeki kullanımına şu soru ile dikkat çekmiştir: “*Azerbaycan Türkçesinde dahi bulunmayan bu m-’li biçimler (Doğu Anadolu) çocuk konuşmasını taklit amacıyla kullanılmış olabilir mi?*” (DKON: 342). Tezcan, ayrıca “*Böyle aşırı doğrucu (hyperkorrekt) bir biçimi Hürşidnâme’de de buluyoruz*” diyerek tespit ettiği örneği vermiştir. Ayrıca, Tezcan'ın tespit ettiği *m-’li biçimlere* Dede Korkut'ta iki örnek daha geçer ve bu örneklerde de yukarıdakilerde olduğu gibi kahramanların konuşma taklidi yapılmış ve alaya alma amaçlanmıştır. Bunlardan biri *Beyrek Boyunda* geçer. Beyrek avlanırken Banı Çiçek'in otağına yakın gelir; bu sırada kendisini uzaktan gören Banı Çiçek, dadılarına şöyle seslenir:

Drs.40a.12: “Mere dāyeler, bu kıavat oğlu kıavat mize erlikmi (13) gösterür?”

İkinci örnek ise Begil'in oğlu Emren bahadır ile ilgili olarak *kafirler* tarafından kullanılmıştır. Uç beyi olan Begil attan düşer ve uyluğu kırılır; bunu duyan düşman güçler Begil'e saldırı düzenler. Begil, oğlunu Bayındır Han'a gidip yardım isteme konusunda ikna edemez. Emren, babasından atını, savaş aletlerini ister ve düşmana kendisinin karşı koyacağını söyler. Düşman güçler birkaç soylama ile Emren'i alaya alarak aşağılamaya ve onun moralini bozmaya çalışırlar. İşte bu soylamaların birinde Emren'in altındaki atın, kuşandığı silahların ve yanındaki yiğitlerin Begil'e ait olduğu kendisiyle alay edilerek vurgulanmış, son dizelerde kim olduğu sorulurken *biz* zamiri, yine alay etmek amacıyla, *miz* şeklinde kullanılmıştır. Bunun için bk. Drs.126b.9 notu.

**Not:** Bu makalemde ayrıca, 2005 yılında yayımlanmış olduğum kitabın *metin* bölümünde yanlış yazılmış veya düzeltilmesi gereken kelimeleri; sayfa ve *satır numarası*, *yanlış şekil* ve *doğru şekil* sırasıyla liste halinde sunuyorum:

- 4b.2: soylamış → soylamış
- 4b.3: gevez → kelez
- 4b.5: yeynisin → yeyni-sin
- 6a.1: ħarāp → ħarāb
- 6a.6: depdüğinçe → depretinçe

- 6a.8: ol ucına → [bu ucından] ol ucına  
6b.4: bayağıdur → bayağı-dur  
6b.13: boyını → bo[yı]nı  
7b.12: Bayundur → Bayındır  
7b.13: alçağ → alcağ  
8b.7: yaħnısından → yaħnı-sından  
9b.7: aburğalı → apurğalı  
12a.2: oğlın → oğluğ  
14a.7: görür → gör[ür]  
17b.10: yetürelüm → yetürelüm  
18a.6: ışlig[üñ] → ışlüğ  
21b.6: dervendde → Dervendde  
22b.13: tükendi → dükendi  
28b.5: necedeyin → necedeyin  
30a.7: yigitlige → yigitligine  
32a.2: dervendindeki → Dervendindeki  
32b.8: alara → alara  
32b.9: ulağı → ulağı  
34a.9: gürz → gü[r]z  
34b.6: emir-aħür → imraħür  
35a.2: amın → anın  
37a.9: İmraħur → İmraħür  
37a.9: dervend → Dervend  
37b.1: gicisi → kiçi  
37b.8: dervend → Dervend  
38a.10: gürzi → gü[r]zi  
46a.12: apusı → ayusı  
48a.3: yañağı[n] → yañağı[nı]  
49a.9: giçi → kiçi  
50a.5: atanı → atağı  
50a.11: giçi → kiçi  
53a.4: giçi → kiçi  
53a.11: ağlarsınş → ağlarsın  
56a.13: edi → dedi  
63a.11: ħāliçesi → ħālicesi  
63b.1: řurāħiler → řurāħiler  
64a.13: kesüben → kesübdür  
66a.13: da<sup>ç</sup>vilmez → da<sup>ç</sup>vilemez  
66b.9: senüñ [i]çün → senüñiçün

- 66b.10: senüñ [i]çün → senüñiçün  
66b.11: senüñ [i]çün → senüñiçün  
66b.13: senüñ [i]çün → senüñiçün  
70a.9: yedürdühmi → yédürdühmi  
71a.3: çoñşuma → çoñşuma  
73b.8: bürkçeklü → bürçeklü  
74b.11: güçlü → güclü  
75a.1: senüñ için → senüñiçün  
75a.2: senüñ için → senüñiçün  
76b.8: bilüh → bëlüh  
76b.13: senüñ için → senüñiçün  
78b.13: şazılık → şazılık  
79a.13: boyını → bo[yı]nı  
84b.3: tolama beşiklerde → tolama[sı altun] beşiklerde  
85b.11: hırcar → hırcayur  
91a.7: kıali → kıalı  
91a.10: yedi kıat → [Kıan Tıralı] yedi kıat  
91b.6-7: ete[g]üñe → eteüñe  
91b.2: kıali → kıalı  
92b.10: kıariminden → kıarıminden  
94a.6: kıariminden → kıarıminden  
95b.3: giçi → kiçi  
96a.13: kıariminden → kıarıminden  
97a.8: serhaddına → ser-haddına  
98a.9: kıalkğıl → kıalkğıl [yigit]  
99a.2: kıarimin → kıarımin  
101b.1: Birin → birin  
102a.2: ben → ban  
102a.10: gelini[yi]le → geliniyile  
102a.11: ala[n] → ala[n]  
102b.12: Boyını → Bo[yı]nı  
103a.2: hāliçesi → hālicesi  
103a.10: kıala<sup>c</sup> sına → kıal<sup>c</sup> asına  
105a.2: ejde[r]hālar → ejdehālar  
105a.5: yegen[eg]ile → yegenele  
108a.7: kelisasın → kelisāsın  
111a.3: sünüyile → sünüyile  
111a.10: [Segrek] → -  
111a.12: toñlı → Toñlı

- 111b.8: Dede → Dedem  
113a.11: karanjulu → karangulu  
113b.6: ağlatdı → ağlatduj  
113b.6: ağca → ağcam  
113b.6: şızlatdı → şızlatduj  
114a.8: kare → kara  
114b.10: bëlü[g]inden → bëlinden  
115a.7: ekindü → ikindi  
116b.12: ka[r]cadıkim → ka[r]çadıkim  
119b.7: hāliçesi → hālicesi  
126a.11: keşin → kişin  
127a.12: Çiginleri → Çigi[n]leri  
130a.6: giçi → kiçi  
130a.6: kaburkhalu → kapurkhalu  
130b.13: giçi → kiçi  
136b.12: Ağzuñ için → Ağzuñiçün  
137a.2: giçi → kiçi  
137a.13: a[y]dın → aydın  
138a.4: halvetce → halvetce  
138a.11: güçücek → küçücek  
139b.2: yoqtur → yoqdur  
141a.8: korhdun → korhduj  
143b.2: söylem[eg]e → söyleme  
146b.9: zaħm → zaħm

### Kaynaklar ve Kısaltmalar

- 📖 TTKT: AKSU Nurettin - IŞIK, Ayfer (1997), **Türkiye Türkçesi- Kırgız Türkçesi Sözlüğü**, MEB Yayınları, İstanbul.
- 📖 AKSOY, Ömer Asım (1988), **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- 📖 ARAT, Reşit Rahmeti (1951), **Atabetü'l-Hakayık**, İstanbul.
- 📖 ADİL: **Azerbaycan Dialektoloji Lüğeti**, (1999), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- 📖 DerS: **Derleme Sözlüğü** (1965-1979) I-XI c., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- 📖 Drs.: Dede Korkut'un Dresden nüshası.
- 📖 KTLS: ERCİLASUN, Ahmet Bican (ve Diğerleri) (1991), **Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- 📖 ERGİN, M. Emin (Tarihsiz), **Urfa Ağız Sözlüğü**, Harran Yayınları, Şanlıurfa.
- 📖 ERGİN, Muharrem (1971), **Dede Korkut Kitabı**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- 📖 DK: ERGİN, Muharrem (1989), **Dede Korkut Kitabı I (Giriş-Metin-Faksimile)**, Türk Dil Kurumu Yayınları: 169, Ankara.
- 📖 DKII: ERGİN, Muharrem (1991), **Dede Korkut Kitabı II (İndeks-Gramer)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- 📖 GÖKYAY, Orhan Şaik (2000), **Dedem Korkudun Kitabı**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- 📖 ATS: GÜRSOY-NASKALÍ, Emine - DURANLI, Muvaffak (1999), **Altayca-Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

*Dede Korkut Metinleri Üzerinde Yeni Düzeltilmeler (2)*

- 📖 **ÖTS:** KARDAŞ, Nevin ve Diğerleri (2000), **Örnekleriyle Türkçe Sözlük** (4 cilt), Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul.
- 📖 MOLLOVA, Mefküre Riza (2003), **Doğu Rodop Türk Ağzlarının Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- 📖 ÖZÇELİK, Sadettin (2005), **Dede Korkut Araştırmalar, Notlar/ Dizin/ Metin**, Gazi Kitabevi, Ankara.
- 📖 ÖZÇELİK, Sadettin (2006), **Dede Korkut Üzerine Yeni Notlar**, Gazi Kitabevi, Ankara.
- 📖 TAVKUL, Ufuk (2000), **Karaçay-Malkar Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları: 770, Ankara.
- 📖 **DKON:** TEZCAN, Semih (2001), **Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar**, Yapı Kredi Yayınları: 1457, İstanbul.
- 📖 **DKO:** TEZCAN Semih - BOESCHOTEN Hendrik (2001), **Dede Korkut Oğuznameleri**, Yapı Kredi Yayınları: 1441, İstanbul.
- 📖 **TarS: Tarama Sözlüğü** (1977), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- 📖 **TS: Türkçe Sözlük**, (2005), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- 📖 YUDAHİN, K. K. (1988), **Kırgız Sözlüğü**, (Türkçeye çeviren: Abdullah Taymas), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.